

nom poimanju predmetnosti kojom je pjesnikinja zaokupljena. Ako bismo za prve dvije zbirke mogli reći da u svojoj pjesničkoj jezgri ispovijedaju tradicionalni humanizam — sve vidljivo i doživljeno humanizira se — za treću zbirku možemo reći da pokazuje tendenciju napuštanja tradicionalnog humanističkog subjektivizma i približavanje onom što bismo mogli nazvati egzistencijalnim reizmom. Riječi su opredmećene skoro do neutralnosti. Već spomenuti ciklusi *Camera obscura* i *Upoznavanje prirode* takvi su skoro u cjelini. No i usprkos činjenici koja govori o posebnostima *Cekaonice drugog razreda*, nikako se ne nameće misao da je osnovna stvaralačka putanja kojom se kreće Božica Jelusić nekoherentna. Pitanje se, međutim, postavlja — promatrajući njezinu poeziju u tom krugu — uspijeva li pjesnikinja, usvajajući nove izražajne oblike, osvojiti i nove pjesničke vrednote. To pitanje ostaje uglavnom otvoreno, s tim što se može kazati da je bolji dio pjesama ostvarila u prethodnim zbirkama.

Ipak, govoreći o *Cekaonica drugog razreda*, ne može se tvrditi da je slaba. Ta zbirka, uz pozitivnu želju za osvajanjem novih prostora za poeziju — čak i onda ako ne donosi osobitih rezultata — pokazuje sposobnost transformiranja pjesničkog izraza, što je svakako jedan od uvjeta daljnjeg razvoja ove inače izvrsne mlade pjesnikinje.

Ilija Ladin: »Pjesme o pticama«, »Svjatlost«, Sarajevo, 1979.

Piše: Dragoljub Jeknić

Ilija Ladin pripada onoj pjesničkoj generaciji koja je već prepravila pedesetu godinu života. Mnogi od pjesnika koji okvirno pripadaju Ladinovoj generaciji više i ne pišu poeziju, a ako je i stvaraju — onda je to, uglavnom, u okvirima već poznatih, ničimneiznudaćućih izražajno-stilskih okvira i mogućnosti. U krugu pjesnika ispred i iza sebe, Ladin je sam. Relativno kasno, već kao četrdesetogodišnjak, tek 1968. godine, objavio je svoju prvu pjesničku knjigu *Prije tebe ničega*, koja je otkrila tu njegovu pjesničku usamljenost, a koja se, zaključno s ovom zbirkom, kontinuirano kao pjesnička samosvojnost u čijem prostoru traju riječi koje žude čistotu i prvotnost svijeta i svjetskosti, riječi za male i siromašne, zaslužene i ugrožene, ali iznad svega — riječi pjesnički vitalne, oprozračene, iznutra humanizovane i oljuđene.

Ladinov pjesnički jezik, metaforičnost i simboličnost njegove poezije, njegova poezija u cjelini, doima nas se, jednom riječju, kao stablo koje podmađuje predio u kojem smo zatečeni, kao izvor u svom krajoliku.

U najnovijoj knjizi Ladin pjeva o pticama i zavičaju, o zavičaju iz kojega su ljudi otišli za nebom i za zemljom, iz kojega su ptice otišle za ljudima, i više nema ni ljudi ni ptica, ni zemlje ni neba, postoji samo praznina u kojoj se začinje pjesma, praznina kao smrt koja se dogodila ili se svakoga časa može dogoditi u ovom svijetu bezrazložnog proganjanja, lovljenja, ubijanja.

Ove pjesme su, kaže Ladin na početku svoje knjige, »posvećene pticama«. »One su ih pjevale prvi put (Gore na nebu na naše oči / Dolje na zemlji na naše uši/ Svim nama koji nemamo i) Kojima je more odnijelo«. A zatim slijede tri kruga pjesama: *Zašto ptica leti*, *Sve o pticama* i *O pticama i kraljevima*, koje ispunjavaju više od osamdeset pjesničkih jedinica, od kojih jedan broj kao da potiče iz nekog drugog pjesničkog rukopisa koji se pomiješao s ovim.

Naime, pjesnik se nije držao strogo zadatog cilja da napiše knjigu pjesama o pticama, već je uvrstio i pjesme koje govore o drugim stvarima i za koje se najmanje može reći da pripadaju »ptičjem svijetu«.

To zapažanje stoji uprkos činjenici da ove pjesme pjevaju ptice »Gore na nebu na naše oči / Dolje na zemlji na naše uši«, uprkos, dakle, činjenici što je motiv ptica pjesnik bitno povezao s motivom čovjeka i njegovog života. Ima tu pjesama koje divno prožimaju ta dva motiva, ali i pjesama u kojima nije došlo do tog spoja, pa Ladinova knjiga, otuda, uprkos cjelovitosti naslova i naslova ciklusa, iznutra je nekoherentna, razbijena mnogim pjesničkim iskazima koji su zabilježeni trenuci pjesnikovih različitih misaono-emocionalnih preokupacija.

Najcjelovitiji je prvi ciklus *Zašto ptica leti*, u kojem se varira egzistencijalna sudbina ptičjeg svijeta rasutog po svijetu, proganog u nebo, pasuženog po krletkama, osuđenog na izumiranje. To je sve usko vezano sa sudbinom ljudi, ali i drukčije od ljudske sudbine, jer čovjek svoju egzistenciju stvara i njom svjesno upravlja, dok ptičji svijet umnogome zavisi od volje čovjeka, koji se javlja kao njegov neprijatelj. On napušta zemlju, odlazi u gradove, njive prepušta korovu, a šta će, ako nema sjeмена, jesti ptice, ako nema crva, ako nema mušica, ako nema šuma koje je čovjek uništio. Ako nema mora koje je zagadio. Ako nema neba kojem je oteo boju, survao ga u prazninu. Ako nema parkova i dvoreda koje je posjekao.

Ptice se ovdje izjednačavaju s ljudskim plemenima na zemlji, s Indijancima kojima, takođe, kao i rijetkim vrstama ptica, prijeti istrebljenje.

Uvjereni smo da je šteta što Ladin nije nastavio da varira ove teme, već je u druga dva ciklusa pjesama unosio tekstove

koji govore o drugom, a uz to je njegova invencija popustila na nizu mjesta, već se vide pukotine u pjevanju o pticama.

U pojedinim stihovima je sadržana Ladinova poetika, i njegova kritika pjesništva i govora. Jedina naša prednost nad pticama je govor, ali, po Ladinu, to je umor a ne prednost. To je bunilo. To je osamljenost. Ladin pjesnike vidi prepuštene sebi samima, uzajamnom buniu pjevanja, uzajamnom umoru, uzajamnoj nekomunikativnosti i uzaludnosti.

Ladin bi htio da postoji i govori drukčije, u sveopštoj ptičjoj slobodi, u neugroženosti, u prvotnosti prirode i oblika, ali kako kad se krug sužava, novi rudnici zatrpavaju, kad novi lovci vrebaju tetrijeba, dim odgoni nebo i svijet se dovršava na trpezi.

Tužna je sudbina ptica o kojima Ladin pjeva, tužna je sudbina lastavice salaganke koja, mađa »I gnijezd su joj pojeli / i ja-ja« — i nebo po kojem leti, — i dalje leti —

Još se spasava!

ali je tužan i čovjek Ladinove poezije, tužan u svom nesaznanju, u svojoj nemoći da kroz sudbinu ptica koje tamani, koje odbacuje od sebe, sagleda i sudbinu svoju i svoga roda.

Ladin je protiv takvog čovjeka, i kao što se zalaže za ptice, ne-moćna i lepršava stvorenja, zalaže se i za čovjeka, onog malog, svakodnevnog, tragičnog u mrežama vremena u kojem živi. Ladin se identifikuje s takvim čovjekom i otuda su, na tom drugom planu njegove knjige, u tom drugom njenom sloju, najbolje pjesme za koje se može reći da su lične, jer su stvar njegovih najdubljih osjećanja, izraz protivvrječnosti i sukobljavanja na planu sebe kao dijela egzistencije, prostora i vremena. Takva je pjesma *Sve sam kupio*, jedna gorka samoironija, i izuzetno dobro pjesnički izvedena istina o udesnosti među stvarima, u stvarnosti. Antologijske su i pjesme *Znaci su al ja vas pitam* i *Termiti ti koji rade iznutra bravo termiti*.

Ova knjiga nije najviše domet, pjesnički, Ilije Ladina. Ne mislimo pri tome na knjige koje je objavio, već na one koje će objaviti. Naime, slutimo kroz ovu knjigu kako se Ladin približava onoj koncepciji pjesničkog rukopisa koji će sav treperiti u zlatnoj zrelini. Kao ni za prethodne, ni za ovu knjigu se, međutim, to ne može reći, jer se ona raspada na dva sloja, a zatim i na dva tipa pjesama—pjesme dovršene i pjesme fragmente, pjesme kontemplativne sadržine i pjesme dosta krzljavog smisla i značenja, pjesme naseljene mladim riječima, riječima osvijetljenim iznutra, riječima koje nose u sebi svu tragiku, dinamiku, čudo življenja, i pjesme u kojima su riječi tek zaustavljene, kao na odmorištu, umorne od pjevanja u nekim ranijim sistemima, kao pjesničko iskustvo iscijedene.

LJUBOMIR STEFANOVIĆ: »Ribe, rakovi i školjke« »August Cesarec«, Zagreb, 1978.

Piše: Nada Miranda Blažević

Zvonimir Mrkonjić pisao je o knjizi pjesama Branka Maleša *Tekst*, između ostalog, kao o »smislu bijega«, tj. o pisanju kao o bilježivosti, tj. o bijegu kao dostižnosti mijene, materijalizaciji nepostojanosti, o poslu poezije koja sve to pro-izvodi.

U sličan smisao poetskog bijega može se uključiti i program-skopjesnički kod pjesnika Ljubomira Stefanovića. Njegova knjiga pjesama *Ribe, rakovi i školjke* tematski je određena u naslovu, ali za razliku od naše dosadašnje »mare nostrumske« poetika, ona čini pomak prema tzv. novom pjesničkom standardu (da ne trošimo više riječ a-va-n!-garda). U općem pogledu na našu ludi-stičko-pjesničku (toplu) struju, čiji su izljev započeli Slamnig, Ivšić i Pupačić, a proširili ga Mrkonjić, Marović, Maroević, Sto-šić i drugi, jezik je iskoracio iz poetike kao standardan instrument kazivanja, a poetika je upotrebno ukoracila u jezik, tj. jezik se više ne pojavljuje kao opće sredstvo izražavanja, već funkcionalno-praktična organizacija pjesme.

Riječ kao semantički simbol sadrži u svom pojmu dosluh s drugim riječima; tako razdioba riječi signalizira drukčije asocijacije i simbole, omogućujući tematskom i izražajnom zidu pjesme nove prostore.

Ljubomir Stefanović gradi i para na tom planu svoje *Ribe rakove i školjke*, participirajući kao osnovne elemente svog ludizma dosjetku unutar asocijacije pjesme i fonetsko-glazbeni sliv kao stilsku funkcionalnost mogućeg odgonetavanja pjesme:

»probudi se kirnja
u zrcalu podvoda
hipnoza prognoza
on bi kirnja
nije kirnjom
kirnjo veli kirnja
kirnja njemu kirnjo
kirnji se sad kirnjo
kirnji na brodici
na dnu mora
veli dobro jutro
škampe
zagleda se
nije nego kirnjom
kliještima razmahne
ispituje efekat od tog